

Từ truyền thống “Tôn sư trọng đạo” của dân tộc đến quan điểm Hồ Chí Minh về vị trí, vai trò của nhà giáo

NCS. LÊ THU NGUYỆT

Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn; Email: lethunguyetisvnu@gmail.com

Tóm tắt: “Tôn sư trọng đạo” là truyền thống lâu đời của dân tộc Việt Nam và Chủ tịch Hồ Chí Minh cũng đã khẳng định “nghề thầy giáo rất là quan trọng, rất là vẻ vang”⁽¹⁾. Người đã kế thừa những giá trị tốt đẹp trong truyền thống đó cũng như đã nâng lên tầm cao mới vị thế của những người chiến sĩ trên mặt trận giáo dục, góp phần quan trọng vào công cuộc xây dựng nền giáo dục mới ở nước ta. Bài viết làm rõ truyền thống “Tôn sư trọng đạo” của Việt Nam và sự kế thừa, phát huy truyền thống đó của Hồ Chí Minh.

Từ khóa: “Tôn sư trọng đạo”; tư tưởng Hồ Chí Minh; vị trí, vai trò nhà giáo.

1. Truyền thống “Tôn sư trọng đạo” - cội nguồn quan trọng hình thành quan điểm Hồ Chí Minh về vị trí, vai trò nhà giáo

Suốt chiều dài dựng nước và giữ nước mấy nghìn năm của dân tộc Việt Nam, giáo dục đã luôn tồn tại song hành và đóng vai trò như một trụ cột quan trọng để vun đắp nền văn hiến lâu đời cho đất nước. Trải qua các thời kỳ, với những truyền thống, bản chất tốt đẹp của con người Việt Nam, cùng sự tiếp thu những tinh hoa của văn minh nhân loại, đặc biệt là sự ảnh hưởng từ nền giáo dục Nho học truyền thống “Tôn sư trọng đạo” đã được tiếp thu, vun đắp và ngày càng phát triển. Sách “Kinh Lễ” đã chỉ rõ, kính trọng thầy là nguyên tắc cơ bản của Nho giáo. Vì lẽ đó, trong các trường học ngày xưa đã luôn giáo dục “Tôn sư nhiên hậu đạo trọng” (Tôn trọng thầy thì đạo được trọng). Từ đây, những giá trị tốt đẹp đó đã ăn sâu bám rễ trong tâm thức con người Việt Nam, trở thành nét đẹp của văn hoá dân gian hình thành nên truyền thống “Tôn sư trọng đạo” của dân tộc Việt Nam. Trong xã hội, người thầy được coi là biểu tượng thiêng liêng cho sự học, là “khuôn vàng thước ngọc” của đạo đức, nhân cách để học trò học, noi theo. Người thầy là một trong ba vị trí đặc biệt quan trọng của xã hội xưa “Quân - Sư - Phụ” điều đó chứng tỏ rằng nhân dân ta rất coi trọng nghề giáo và người thầy luôn được kính trọng, tôn quý. Học một chữ hay nửa chữ cũng mang ơn người thầy (Nhất tự vi sư, bán tự vi sư). Nghề dạy học được coi là nghề cao quý nhất trong các nghề cao quý, vì sản phẩm đào tạo ra chính là con người. Nhân dân ta trọng đạo chính là trọng cái nghề “trồng người” cao quý đó. Ngay như trong tục ngữ Việt Nam cũng đã dạy: “Không thầy đố mày làm nên”, đủ thấy được sự trân trọng, lòng kính yêu của nhân dân dành cho người thầy - những “kỹ sư tâm hồn” của mọi

thời đại.

Có thể nói, “Tôn sư trọng đạo” tồn tại từ lâu đời. Đến nay, trong bối cảnh của Cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ Tư, với sự phát triển mạnh mẽ của khoa học kỹ thuật, nhưng vẫn phải thấy rằng không gì có thể thay thế được vị trí đặc biệt quan trọng của người thầy. Vậy nội dung chứa đựng trong truyền thống tốt đẹp này là gì? “Tôn sư” là thái độ biết ơn, kính trọng đối với người thầy, những người đã dạy dỗ mình; “Trọng đạo” là coi trọng đạo lý, học vấn và những điều học tập được qua thầy, cô. Từ đây có thể hiểu, “Tôn sư trọng đạo” chính là cách hành xử của người trò đối với người thầy, với những gì thầy đã dạy dỗ cho mình. Nó được biểu hiện thông qua việc học trò phải giữ đúng đạo làm trò, nhất mực coi trọng những lời chỉ dạy của thầy, chăm chỉ học tập, tiến bộ và ứng xử cho phải đạo. Tuy nhiên, để xứng đáng với điều này, người thầy cũng phải luôn hết mình dạy dỗ, không chỉ truyền đạt tri thức cho học trò, mà còn luôn giữ lòng thanh cao để làm tấm gương sáng cho học trò noi theo. Từ đây có thể thấy, “Tôn sư trọng đạo” có nguồn gốc lâu đời và chưa bao giờ phai nhòa trong suy nghĩ mỗi con người Việt Nam.

Như vậy, “Tôn sư trọng đạo” là truyền thống tốt đẹp, mang đậm giá trị nhân văn của dân tộc Việt Nam, được tạo dựng, bồi đắp từ ngàn đời xưa và thấm đẫm trong tư tưởng mỗi con người Việt Nam. Tư tưởng của Hồ Chí Minh là sự kết tinh giữa các giá trị truyền thống của dân tộc, tinh hoa văn hoá nhân loại cũng như từ chính những phẩm chất riêng có của mình. Chính vì thế, quan điểm của Người về giáo dục cũng không nằm ngoài quy luật đó khi truyền thống “Tôn sư trọng đạo” đã tác động không nhỏ tới nhận thức của Bác về tầm quan trọng cũng như sứ mệnh của người thầy. Trong thời đại Hồ Chí Minh, truyền

thống đó đã được phát huy cao độ, góp phần đặc biệt quan trọng trong việc xây dựng đội ngũ nhà giáo ở Việt Nam - biện pháp trọng yếu để xây dựng nền giáo dục mới ở Việt Nam. Cho đến ngày nay, đây vẫn được coi là một cơ sở quan trọng phục vụ cho công cuộc đổi mới căn bản và toàn diện giáo dục nước ta.

2. Quan điểm Hồ Chí Minh về vị trí, vai trò của nhà giáo

Trước tiên, Hồ Chí Minh khẳng định nhà giáo là thành tố quyết định sự thành công của nền giáo dục mới.

Từ rất sớm, Hồ Chí Minh đã cho rằng trường học là nơi con người được giáo dục cả về tri thức lẫn đạo lý, cho nên sự nghiệp “trồng người” quan trọng bao nhiêu thì vai trò của “người trồng” quan trọng bấy nhiêu. Bất kỳ ai để trường thành đều phải nhờ công ơn dịu dặt của những người thầy. Hồ Chí Minh khẳng định: “Nếu không có thầy giáo thì không có giáo dục... Không có giáo dục, không có cán bộ thì không nói gì đến kinh tế văn hoá”⁽²⁾. Là người “khai tâm, khai trí” cho học trò, người thầy có ảnh hưởng sâu đậm đến nhân cách học trò là điều không thể phủ nhận. Vì thế, Hồ Chí Minh kết luận: “Học trò tốt hay xấu là do thầy giáo, cô giáo tốt hay xấu”⁽³⁾.

Đồng thời, việc đổi mới một nền giáo dục cũng bắt đầu từ việc đổi mới tư duy, tác phong của đội ngũ nhà giáo. Hồ Chí Minh cho rằng, việc xây dựng một nền giáo dục mới phải được coi là một mặt trận quan trọng, vì thế đội ngũ nhà giáo sẽ phải là chiến sĩ trên mặt trận đó. Hồ Chí Minh đã chỉ ra nhiệm vụ và yêu cầu đối với người thầy trong chế độ mới. Lúc này, thầy, cô giáo phải xác định nhiệm vụ của mình là đào tạo những lớp người kế tục sự nghiệp cách mạng của Đảng và của dân tộc - một nhiệm vụ hết sức vẻ vang nhưng cũng vô cùng nặng nề, khó khăn. Bên cạnh những chuẩn mực vốn có của một người thầy, bên cạnh tình yêu nghề mến trẻ thì ở mỗi người thầy lúc này đầu tiên phải có tinh thần phục vụ Tổ quốc gắn liền với phục vụ nhân dân. Biểu hiện rõ nhất cho tinh thần này ở nhà giáo chính là thông qua chất lượng bài giảng mà người học trò nhận được. Người thầy phải là tấm gương sáng về rèn luyện đạo đức và tự học, đánh giá kết quả của học trò phải công bằng, khách quan, không riêng tư, thiên vị. Mỗi nhà giáo cần phải không ngừng rèn luyện nhân cách, trau dồi kiến thức, đạo đức cách mạng. Hồ Chí Minh khẳng định: cô giáo, thầy giáo trong chế độ ta “phải có chí khí cao thượng, phải “tiên ưu hậu lạc” nghĩa là khó khăn thì phải chịu trước thiên hạ, sung sướng thì hưởng sau thiên hạ”⁽⁴⁾. Hơn cả, để xây dựng một chế độ dân chủ thì trong mỗi người thầy cũng cần có tinh thần dân chủ. Tinh thần dân chủ đó thể hiện qua mối quan hệ thầy - trò; trong mối quan hệ giữa những

người thầy; trong công tác quản lý, trong mối quan hệ giữa cán bộ lãnh đạo và đội ngũ giáo viên. Đây chính là cơ sở quan trọng cho việc đổi mới tư duy, tác phong công tác của mỗi người thầy, là bước đầu, đặt nền móng quan trọng cho một chế độ giáo dục mới.

Thứ hai, đội ngũ nhà giáo góp phần làm nên thành công của chiến dịch xoá nạn mù chữ.

Đội ngũ nhà giáo chính là những người đóng vai trò quan trọng trong công tác xoá nạn mù chữ, nâng cao dân trí. Cách mạng Tháng Tám thành công, ngày 3.9.1945, trong phiên họp đầu tiên của Chính phủ, Hồ Chủ tịch đã nêu ra những nhiệm vụ cấp bách của Nhà nước Việt Nam Dân chủ Cộng hoà. Một trong những nhiệm vụ cấp bách nhất, thiết thực nhất mà chính quyền Cách mạng vừa mới ra đời phải giải quyết trong hoàn cảnh khó khăn, thiếu thốn đó là “diệt giặc đói”. Chiến dịch chống nạn mù chữ chính thức được phát động từ ngày 8.9.1945 khi Hồ Chí Minh ra hàng loạt sắc lệnh để thực hiện nhiệm vụ trên. Trên phương diện thực tiễn, mở đầu cho chiến dịch này chính là phong trào “Bình dân học vụ”. Bước vào chiến dịch là vô vàn khó khăn, thử thách nhưng những người thầy đã thật sự xứng đáng với vai trò người chiến sĩ kiên trung trên mặt trận giáo dục. Và sự nỗ lực của việc “học không biết chán, dạy không biết mỏi” đã thể hiện bằng kết quả sau một năm, đã có 75.805 lớp học xoá mù chữ được tổ chức, với sự tham gia giảng dạy của 97.664 người. Có hơn 2,5 triệu học viên đã biết đọc, biết viết. Các trường học từ hệ tiểu học, trung học đến đại học bắt đầu được khai giảng trở lại. Năm học 1945 - 1946, chỉ tính riêng ở Bắc Bộ và Bắc Trung Bộ, đã có 5.654 trường tiểu học được mở, với 206.784 học sinh và 25 trường trung học, với 7.514 học sinh. Ở bậc đại học và cao đẳng, các trường Y khoa, Dược khoa, Cao đẳng kỹ thuật, Cao đẳng công chính, Cao đẳng Canh nông, Thú y được mở lại. Đồng thời, trường Đại học Văn khoa, lớp chính trị xã hội được mở thêm⁽⁵⁾.

Thứ ba, đội ngũ nhà giáo góp phần đào tạo ra lớp người kế tục sự nghiệp cách mạng và gánh vác tương lai của nước nhà.

Sản phẩm của giáo dục là con người cho nên suy cho cùng sự thành công trong sự nghiệp của người thầy được minh chứng bằng những công dân hữu ích mà họ cung cấp cho xã hội. Chính vì vậy, Hồ Chí Minh vẫn luôn khẳng định: “Có gì vẻ vang hơn là nghề đào tạo những thế hệ sau này tích cực góp phần xây dựng chủ nghĩa xã hội và chủ nghĩa cộng sản? Người thầy giáo tốt - thầy giáo xứng đáng là thầy giáo - là người vẻ vang nhất... những người thầy giáo tốt là những anh hùng vô danh... Nếu không có thầy giáo dạy dỗ cho con em nhân dân, thì làm sao mà xây dựng chủ nghĩa xã hội được? Vì vậy

nghề thầy giáo rất là quan trọng, rất là vẻ vang”⁽⁶⁾. Lúc này, những con người mà thầy, cô giáo dạy, đào tạo phải là những con người mới - con người xã hội chủ nghĩa, giáo dục, đào tạo nên những con người phát triển toàn diện, có tinh thần yêu nước, yêu chủ nghĩa xã hội, có trình độ văn hoá, khoa học - kỹ thuật; những con người có đủ năng lực, phẩm chất để làm chủ cuộc sống của bản thân và làm chủ vận mệnh quốc gia để làm tốt sứ mệnh đưa nước ta sánh vai với các cường quốc năm châu.

Thứ tư, đội ngũ nhà giáo ảnh hưởng tới việc hình thành nhân cách học trò.

“Muốn thành công, trước hết phải học cách thành nhân” là câu nói luôn đúng trong mọi thời đại. Hồ Chí Minh đã cho rằng để người học hình thành được nhân cách cho mình thì vai trò của đội ngũ nhà giáo là không nhỏ. Người từng nói: “Trong giáo dục không những phải có tri thức phổ thông mà phải có đạo đức cách mạng. Có tài phải có đức”⁽⁷⁾. Đồng thời, Hồ Chí Minh cũng cho rằng, mỗi con người chúng ta sinh ra bản chất là tính thiện, nhưng môi trường sống đã dần thay đổi con người, bởi: “Ngũ thì ai cũng như lương thiện / Tinh dạy phân ra kẻ dữ hiền/ Hiền dữ phải đâu là tính sẵn/ Phần nhiều do giáo dục mà nên”⁽⁸⁾.

Chính vì thế, vai trò của thầy là “phải biết làm cho phần tốt ở trong mỗi con người nảy nở như hoa mùa Xuân và phần xấu bị mất dần đi”⁽⁹⁾. Muốn vậy, theo Hồ Chí Minh, chỉ có sự dạy dỗ từ người thầy mới làm cho tính thiện trong mỗi con người được phát huy và hạn chế dần tính ác. Người luôn nhấn mạnh sức cảm hoá vô cùng mạnh mẽ từ cái tâm của thầy, cô giáo: “Ôc những người tuổi trẻ trong sạch như một tấm lụa trắng. Nhuộm xanh thì nó sẽ xanh. Nhuộm đỏ thì nó sẽ đỏ”⁽¹⁰⁾. Tuy nhiên, Người không cho rằng thầy, cô giáo có sức mạnh siêu nhiên mà chỉ khẳng định tính cách của con người chỉ “Phần nhiều do giáo dục mà nên”. Điều đó có nghĩa là không phải sự giáo dục từ người thầy sẽ định hình toàn bộ nhân cách học trò, bởi vì không phải ai cũng biến được quá trình giáo dục thành quá trình tự giáo dục, biết kết hợp giữa đào tạo và tự đào tạo. Dù vậy, đội ngũ nhà giáo vẫn sẽ phải luôn cố gắng hết mình để trở thành tấm gương sáng cho học trò noi theo. Trong giáo dục, thầy giáo, cô giáo là những người khai sáng trí tuệ cho học sinh, vì thế giáo dục được người thầy giáo là giáo dục được cả một thế hệ, thầy giáo tốt thì ảnh hưởng tốt, thầy giáo xấu chắc chắn sẽ gây hậu quả không chỉ cho một người mà còn cho nhiều thế hệ. Hồ Chí Minh yêu cầu: “Ngoài tri thức phải có đạo đức cách mạng. Thầy giáo phải làm kiểu mẫu cho các cháu. Làm được như thế là làm tròn nhiệm vụ”⁽¹¹⁾.

Đặc biệt, trong quan điểm của Hồ Chí Minh, “tôn sư trọng đạo” không chỉ gói gọn trong sự kính trọng, biết ơn, đề cao người thầy, mà còn cần chăm lo tới đời sống vật chất cũng như tinh thần của thầy, cô giáo. Người chỉ ra rằng từ chỗ hiểu giáo viên, phải quý trọng giáo viên, phải yêu mến và cao nhất là phải giúp đỡ giáo viên, “phải chăm sóc nhà trường về mọi mặt”⁽¹²⁾. Không phải chỉ làm cho giáo viên có đạo đức tốt hơn, tri thức tốt hơn, phương pháp giảng dạy tốt hơn, có ý thức với nghề và tâm hồn với trẻ, mà còn phải làm cho đời sống giáo viên ngày một nâng lên cả về vật chất lẫn tinh thần. Người nhắc nhở: “Khi nào nền tài chính dồi dào, Chính phủ phải nghĩ ngay đến giáo viên là những người từ tầng dưới đến tầng trên, lãnh trách nhiệm đào tạo nhân tài cho Tổ quốc”⁽¹³⁾.

3. Kết luận

Kế thừa giá trị truyền thống tốt đẹp của dân tộc, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã luôn ý thức được tầm quan trọng của nhà giáo, đánh giá đúng vị trí, vai trò của người thầy trong sự nghiệp giáo dục. Nhà giáo trong thời đại Hồ Chí Minh đã được công hiến một cách trọn vẹn, đồng thời, cũng đã nhận được sự quan tâm, kính trọng của toàn xã hội khi đã góp phần đào tạo ra lớp người kế tục sự nghiệp cách mạng và gánh vác tương lai của nước nhà. Họ cũng đã là một nhân tố đặc biệt quan trọng làm thay đổi diện mạo của nền giáo dục Việt Nam và xứng đáng là “nghề cao quý nhất trong những nghề cao quý”. Ngày nay, khi đất nước đang trên con đường hội nhập quốc tế, chúng ta rất cần có một nguồn nhân lực dồi dào, đặc biệt là nguồn nhân lực chất lượng cao thì vai trò của nhà giáo lại càng quan trọng. Tuy nhiên, lại có một bộ phận nhỏ đang quên dần đi truyền thống tốt đẹp này của dân tộc cũng như có những người thầy không xứng đáng với chữ “thầy”. Vậy thì, quay trở lại cái gốc “tôn sư trọng đạo”, cũng như nhìn lại những chỉ dẫn của Hồ Chí Minh về vị trí, vai trò của nhà giáo là hết sức cần thiết. Ở đó sẽ có những gợi mở hết sức quan trọng giúp chúng ta nâng cao chất lượng đội ngũ nhà giáo - yếu tố then chốt trong sự nghiệp đổi mới căn bản và toàn diện giáo dục hiện nay./

(1), (4), (6) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, Nxb. CTQG Sự thật, H. T.14, tr.403, 403, 402.

(2), (7), (11) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, Sđd, T.10, tr.345, 345, 345.

(3) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, Sđd, T.12, tr.269.

(5) Lê Mậu Hãn (Chủ biên) (1998), *Đại cương lịch sử Việt Nam*, T.3, Nxb. Giáo dục, tr.31-32.

(8) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, Sđd, T.3, tr.413.

(9), (12) Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, Sđd, T.15, tr.672, 508.

(10) Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, Sđd, T.5, tr.120.

(13) Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh, Viện Hồ Chí Minh và các lãnh tụ của Đảng (2016), *Hồ Chí Minh biên niên tiểu sử*, Nxb. CTQG, H., T.3, tr.309-310.